

Kütüphanecilik Eğitimi Planlaması : I

Oya Gürdal *

GİRİŞ

Planlama... Kim için yapıyor ? İNSAN, Peki insanın özlemleri ? SEVGİ, MUTLULUK, SAĞLIK,

Gereksinimlerine erişmesi için insanın, etkileşimde bulunduğu, çabalarını yoğunlaştırdığı doğal ve yapay çevrenin niteliği ile bulunduğu çevreye sorumluluğu ve aldığı pay değerlendirilmelidir. İnsanın ancak kişiliği ile yaşadığı ortam bütüncül yaklaşımla ele alındığında, onun gerçek özlemlerini biçimlendirebilecek bir değere ulaşılabilir.

Şimdi birlikte düşünelim; yaşamın amacı, mutluluk; mutluluğu yakalamanın koşulu, kendimizi ve çevreyi tanıma yoluyla uyumluluğa erişim; uyumluluğa erişimi sağlayan etken, bilgilenme; bilgilenmenin biçimi, eğitim.

Hangi kavramı ele alırsanız alınız, varoluş nedenini değerlendirme sonunda tek bir hedefe ulaşıyorsunuz, MUTLULUK.

O halde kütüphanecilik eğitiminde planlama kavramının zorunluluk değil, eğitimi sağlıklı kılmak için bir gereksinim olduğu anlayışının, duygusunun mesleğin bilincine varmış herkesçe onaylanması kaçınılmazdır. Çalışma bu gerçekler ile aralarındaki ilişki ve uyumu sistemli bir biçimde ele almak ve değerlendirmek amacını taşımaktadır.

Araştırmamızın dayandığı görüş şudur: Mesleğimizin gereksinimlerini ve yöneleceği hedefleri gösterecek, belirli ölçüler getirecek olan kütüphanecilik eğitimi planlaması, daha nitelikli bir insangücü yetiştirebilmek ve bu insanlarla daha verimli hizmet sunabilmek için önkoşuldur. Kütüphanecilik eğitimi planlaması konusu incelenirken, eğitim planlamasına da açıklık getirilmiştir. Çalışmada bu konu ve kütüphanecilik eğitimi planlaması, sistem yaklaşımı ile ele alındığı halde üniversite boyutunda ayrıntıya inilmiştir.

Kütüphanecilik eğitimi planlamasında hizmetin sunulduğu toplumun, eğitimin, üniversitenin gereksinimleri ile bilim ve araştırmanın yöneleceği hedefler birbiriyle ilişkili biçimde ele alınarak irdelenmelidir. İki başlık altında sunacağımız yazının ilk bölümünde bu Etkileşim, "Yüksek Öğretimde Planlama" ve "Kütüphanecilik Eğitimi Planlaması" konuları değerlendirilecektir. İkinci bölümde ise Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü için bir Uygulama Taslağı sunulacaktır.

İnsan-Eğitim-Üniversite-Bilim--Kütüphane Etkileşimi :

Ele alınan unsurların etkileşimini irdelerken her birinin tanımlanmasının yararlı olacağı kanısındayız. Tanımlamaya tüm bu unsurların hedef aldığı İNSAN ile başlayalım.

İnsan, davranışlarını sezileriyle yönlendiren, sezilerini bilgi ile güçlendiren, bilgilerini öğrenme ile yoğunlaştıran, duygularını sevgi ile yoğuran, fiziksel ve ruhsal gereksinimlerini ancak kendi isteği doğrultusunda yönlendiren sevgili varlık !

Eğitim, kişiyi bilgilendiren, davranış değişikliğine yön vererek sorunlarını görebilen ve çözüm getirebilen sağlıklı kişilik oluşumu' na katkıda bulunan bir süreçtir. Eğitim, düşünmeye, yaratıcılığa, yorum getirmeye izin vermelidir. Zira bilimin, araştırmanın, üniversitenin doğasında da bu üç önemli unsur vardır. Basmakalıp bilgilerin insan kafasında doldurduğu eğitimin yöneldiği hedef ezbercilik, izlediği yol ise baskı ile öğretim olacaktır. Eğitimin bir zorlama unsuru olmaktan çıkarılabilmesi için Schataman şu öneriyi getiriyor :

" Tek Çözüm köklü bir değişimde yatmaktadır, ancak bunun gerçekleşebilmesi için bazılarının bu değişimin gereğine inanmalarını beklemek gerekiyor. Bilimi, teorik olarak öğretmeye çalışarak zaman kaybetmek yerine, bilimin doğasını kavratılabilmek yolu tutulmalıdır."(1)

A.Ü.DTCF.Kütüphanecilik Araştırma Görevlisi

(1) Evry Schatman, " Bilimin Doğasını Kavramaya Yönelmeliz ", Çev. Başak Ataman Cumhuriyet Bilim Teknik 103 (1989), 7.

Eğitimin zevkli kılınması ile öğrenme daha çabuk ve etkin olacaktır. Öğrenciye özellikle kendi görüşlerini açıklayabilmesi, onları şekillendirip sunabilmesi için düşünme özgürlüğü verilmelidir. Başlangıçta fikirleri ve bunları sunuş biçimi çok kopuk, anlamsız, düzensiz olabilir; ancak ona o istedik düzeye gelebilmesi için fırsat tanınmalıdır. Düşünmesi istenmeyen, birşeyler yaratabilmesi için fırsat tanınmayan kişi, yaptığı işin ve yaşamın bilincine varamaz, kendisi ve çevresi ile uyumlu olamaz ve iletişim kuramaz. Öyleyse yaşamına bir değişken girmedikçe, tüm davranış ve yönelişleri hep bir zorunluluğun iticiliği ile gerçekleşebilecektir". Eğitim bu zavallı duruma izin vermemelidir.

Lawrence Thompson, Türkiye' de Kütüphaneleri Geliştirme Programı' nda şu öneriyi sunuyor : " Şayet yeni nesli okuyan bir nesil, yani objektif olayların temeli üzerinde karar verebilen erkek ve kadın nesli olarak yetiştirmeyecek olursanız, dünyanın en kudretli ordusu dahi otuz sene gibi kısa bir zamanda Türkiye' nin yaratmış olduğu demokrasiyi koruyamaz". (2) Thompson bu anlatımıyla okumanın ve eğitimin, demokratik toplumu yaratma ve onu sağlıklı kılmadaki rolünü vurgulamıştır. Türk toplumunun bugün çektiği sancının bu sorudan kaynaklandığını görmek zor değil.

Etkileşimini irdelemeye çalıştığımız unsurlardan biri de üniversitedir. Üniversite, eğitim hedeflerinin kişi için yaşamı boyunca sürekli kılındığı eğitim basamağıdır. Sorunlarını görme ve onlara tek başına çözüm yolları bulma yönteminin kişilere gösterildiği son eğitim aşamasıdır. Üniversite, Üniversiteler Kanunu' nda şöyle tanımlanmıştır :

" Üniversiteler, fakülte, bölüm, kürsü, yüksek okul, okul, enstitü ve benzeri kuruluşlara hizmet birimlerinden oluşan özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip yüksek bilim, araştırma, öğretim ve yayım birlikleridir." (3)

★ Değişken, eğitim ortamında kişiyi pasif durumdan aktif hale getirecek etken, anlamında kullanılmıştır.

Peki Üniversiteyi üstün kılacak koşullar neler ? Sanırız en başta araştırma ve onun niteliği gelmektedir. Görüldüğü gibi üniversite bir bilim ve araştırma yuvasıdır. Bu nedenle bilim ve araştırmanın içeriğini anlamak yararlı olacaktır.

Bilim, " belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir ereğe yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci" olarak tanımlanmaktadır. (4)

Bozkurt Güvenç, çok güzel bir betimleme ile, " bilim , geçerli sorulara cevap (çözüm) olabilecek hipotezlerle başlıyor, denenip sınıyarak gelişiyor, uygulama ile yaygınlaşıyor, sevgi ile güzelleşiyor" (5) diyor.

Üniversitenin bilime dayalı çok önemli bir unsuru olan araştırmayı, herhangi bir konunun bilimsel verilere dayanarak açıklanması, biçiminde tanımlayabiliriz.

- Bilimin gerçeklere dayalı olarak yapılabilmesi,
- araştırmalarda yeterli verilerin elde edilebilmesi,
- üniversitenin araştırma, bilgiyi yayma işlevini yerine getirebilmesi, - eğitimin bilgiyi verirken davranış değişikliğine yön vermesi ve etkinliğini sürekli kılması, için insanın rahatça bilgilenebileceği, özgürce düşünüp yaratıcı yönünü geliştirebileceği bir düşünme merkezine ihtiyacı vardır, o da kütüphanedir.

" Bilimsel düşünce, kalıplaşmış bir süreç olmayıp, kendini sürekli yenileyerek gelişen bir oluşumdur." (6)

Bu oluşumu sürekli kılacak etmen ise, bilgi akımının örgütlenmesini ve kesintisiz akışını sağlayan kütüphanelerdir, enformasyon ve dokümantasyon merkezleridir.

(2) Lawrence Thompson, Türkiye' de Kütüphaneleri Geliştirme Programı. (1952) 16. s.

(3) " Üniversiteler Kanunu", T.C. Resmî Gazete (4587- 7.7. 1973) I. s. Kanun No : 1730

(4) Türkiye Sözlük 2.c. Genişletilmiş 7. Baskı (Ankara : Türk Dil Kurumu, 1983)

(5) Bozkurt Güvenç, " Yeni Üniversite: Anlayışına Doğru Düşünceyi ve Eğitimi Bütünlüğüne Kavramak...", Cumhuriyet Bilim Teknik, 101, (1989), 14-1(6)

(6) Ahmet Tuğaç, Milli Bilim-Araştırma Politikası ve Örgütlenme Sorunları, (Ankara : DPT, 1977), 52 s.

Kütüphane, bilgi taşıyıcılarının belli bir amaca yönelik olarak toplandığı, hiçbir kayba uğramaksızın korunduğu, arandığında en kolay bulunabilecek tarzda düzenlendiği ve optimum kullanımı ile bilgi akışının kesintisiz oluşumunun sağlandığı bilgi merkezidir. Kütüphane, tek başına değerlendirilebilecek bir kavram değildir. Kütüphanenin bir ülkedeki konumunu toplum, kültür, insan, eğitim, yaratıcılık, özgürlük gibi unsurlar belirlemektedir. Bu unsurların canlılığı ya da ölülüğü ülkedeki kütüphane anlayışını ortaya koymaktadır. Çünkü ancak iyi eğitim gören, özgürce düşünebilen insan ve toplum yaratıcıdır ve bilgisini sürekli yenileme gereksinimi duyar. Ve ancak bu gereksinimi duyan kişiler bilgi ve bilgiyi barındıran kütüphaneye bilinçli yaklaşır, kütüphane kullanımını yaşamının parçası kılar. (Ülkemiz için bu yaklaşım biçiminin sağlıklı oluştuğunu söyleyemeyiz.)

Kütüphanelerin verimli hizmetini sağlayacak unsur ise, neyi niçin yaptığını bilen, mesleğinin ve kendi işlevinin bilincine varabilmiş nitelikli insangüçüdür. Öylesine gizil bir güç ki... Araştırma, bilim, eğitim, yaşam gibi kavramların tek tek çözümlenmesi yapılmadan bir türlü ulaşılamayan. Etkileşimini irdelemeye çalıştığımız her bir unsurun yöneldiği hedef ve işlevlerini değerlendirmede, izlendiği üzere insan "kök nota" niteliğindedir. Bilimsel niteliği olan çalışmalara erişim, ancak bilgiye yeterince doymuş, yaratıcı yönünü aktif kılacak nitelikli insangüçü ile olası ise, bilgilenme ve üretken olma heyecanını taşıyan bu insanları yetiştirmedeki başarı oranı da eğitim ve bilgi akış sisteminin kalite yükseltisi ile artacaktır.

İnsan, doğa ve toplum için üretilen bilginin paylaşımını ve yayımını sağlayan kütüphane ve kütüphaneciliğin varoluş nedeni yaşam denilen süreci sağlıklı kılmak değil mi ? O halde bilgi hizmetlerini insanlık için sunan, sadece bir değil her konuya ilişkin bilgi ile ona gereksinim duyan insan arasında katalizör olma görevini üstlenen kütüphanecilerin, istedik düzeyde eğitimi gereklilikten de öte bir inanç olmalıdır. Gerekliliği inanç kılacak etmen de öğreticisinden öğrencisine bu bilince erişmiş meslek kadrosudur.

"Kütüphane bir sistemdir ve Ranganathan' ın ilkesinde belirttiği üzere yaşayan bir organizma" dır. Bu sistemin canlılığını sürekli kılmak ve geliştirmek için tüm parçalarının ayrıntılı olarak ele alınması gerekir. Kütüphanecilik eğitimi de sistemin bir parçasıdır. Meslek eğitiminin yöneleceği hedefleri belirlerken ilgili olduğu tüm unsurları ve aralarındaki iletişimi çok iyi bilmek, sürekli gözlemlemek ve değerlendirmek zorundayız.

Bu etkileşimin irdelenmesi ardından, eğitimi öğrenciler için daha etkili hale getirebilmek amacıyla geçmişin ve günün değerlendirmesini yapan, geleceğe yönelik kararlar ve eylemler için izlenecek en verimli yöntemi belirleyerek çalışmanın sürekliliğini sağlayacak eğitim planının hazırlanmasına gereksinim olacaktır. O halde yüksek öğretimde planlama kavramını somutlaştıralım.

Yükseköğretimde Planlama :

Planlama kavramı, hemen bütün çalışma alanlarında olduğu gibi eğitim konusunda da işlenmiştir. Eğitim planlamasının ne olduğunu tartışmadan önce planlamayı anlamanın yararlı olacağı kanısındayız. Planlama, geleceğe yönelik hedef ve ilkeleri somutlaştırarak, izlenecek yöntemle öncelik sırasının belirlenmesi ve yeni kararların alınması işlemi olarak tanımlanabilir. Öyleyse eğitim planlamasında, eğitimin geleceğe yönelik hedef ve ilkeleri, onlara uygun yöntemi, hedeflerin öncelik sırasını belirlemek, planlama çalışmasında izlenecek yol olacaktır. Ancak eğitim planlamasında çalışma yöntemini belirlemeden önce, eğitimde durum saptaması ve var olan kaynakların değerlendirilmesini yapmak, ilk yaklaşım biçimi olmalıdır. Nedir eğitim planlaması, konuya biraz daha açıklık getirelim :

" Eğitim planlaması, en geniş anlamıyla, rasyonel ve düzenli çözümlenme (analiz) tekniğinin eğitim sürecine, eğitimi öğrencilerin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamada ve amaçlarını gerçekleştirmede daha etkili ve verimli kılmak amacıyla uygulanmasıdır. " (7)

Eğitim planlamasının amacı, kişilleri yetenekleri, ilgi alanları, öğrenme kapasiteleri ve özlemleri ile değerlendirerek, toplum ve kendileri için en yüksek düzeyde yararlı kılmaktır. Hedef, ğrenme hızını, bilgiyi sunuş biçimini, eğitimi ve öğrenmeyi zevkli kılacak etmenlerin seçimini, farklı ilgi, yetenek, yaş ve algılama düzeyindeki kişilere göre belirleyerek, herbirini gereksinime uygun biçimde kullanarak kaybı en aza indirip, kazancı en yükseğe eriştirebilmektir.

Eğitim planlamasını genel hatlarıyla belirledikten sonra şimdi de üzerinde tartıştığımız konunun ağırlık noktasını oluşturan yükseköğretimin planlaması, ama daha önce niversitenin işlevleri ve kütüphane ile iletişimi konusuna açıklık getirmeye çalışalım. A. King niversitenin işlevlerini şu başlıklarla incelemiştir : Üniversitenin birinci işlevi, hiç değilse kuramsal olarak, eşkiağlardan beri biriktirilmif geleneksel bilgilerin gntmze uydurularak ğretim ve kültür yoluyla geçen kuşaklara öğretilmesidir. Üniversitenin ikinci işlevi, yüksek nitelikli insan gücü yetiştirmektir. Bu da dolaysız ya da dolaylı bir mesleksel etkinliktir. Bu işlevin önemi, ğrenci sayısı ve kesin amacını belirlemeden niversiteye girenlerin oranı arttua, giderek artmıştır. Dördüncü olarak, soru sorma işlevlerinin gelişmesiyle niversiteler eleştiri merkezi olmuşlardır. Son eyrek yüzyılda bilgiler büyük lde arttuğından bilim birliği kavramı ve çeşitli öğelerinin aralarındaki etkileşimin kesin çizgilerle tanımlanması büyük bir zorunluluk kazanmıştır. (8)

Bilgiyi yayma, gelecek kuşaklara aktarma, hiçbir kayba uğramayacak biçimde koruma, ama mümkün olduğunca kullanımını sağlama, zgr düşünme ve yaratma merkezi olma hedefi kütüphane ve diğer bilgi merkezlerinin de varoluş nedenleridir. Oyleyse yükseköğretimin planlaması konusu irdelenirken, eğitim, bilim, niversite, kütüphane toplum etkileşimini dikkatle değerlendirme ve tüm bu unsurları belirli aralıklarla gözden geçirme gerekliliği vardır.

Türkiye' de Eğitim Planlaması :

Türkiye' de Planlı Kalkınma Dönemi' nde eğitim, üzerinde tartışılan konulardan biri olmuştur. Özellikle Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda istendik biçimde ele alınan insan gücü, istihdam, eğitim ve araştırma konuları ile sunulan yaklaşım biçimi ve getirilen öneriler ne yazık ki somutlaştırılıp bugün dahi eylemleştirilememiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı' nda eğitimin ele alınış biçimini, bugün de çarpıcı niteliğini koruduğu için, çalışmamıza aktarıyoruz: " Eğitim, istenilen bir yaşam düzenine ulaşma çabasını olan kalkınmanın en etkili araçlarından biridir. Ulaştırılmak istenen düzenin değerlerini yerleştirmek, toplumu bu hedefe yöneltecek kişi ve grup davranışlarını yaratmak, buna engel olabilecek değer ve davranışları değiştirmek eğitim yoluyla olur. Eğitim aynı zamanda kalkınma çabasının gerçekleşmesi için gerekli nitelikte ve sayıda elemanların yetiştirilmesinde de başlıca yoldur. Bunların yanında eğitim toplumun yaratıcı yönünü ve verimini artıran, toplumda kişilere kabiliyetlerine göre yetişme imkanı sağlayacak sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkelerini gerçekleştiren en etkili araçtır. Ayrıca eğitim, insanlara doğal ve toplumsal çevrelerini tanımak, bilinçli hareket etmek imkanlarını veren ve mutluluklarını artıran en önemli sosyal hizmettir." (9)

Eğitim için sunulan bu yaklaşım biçimi eylemleştirilebilseydi sanıyoruz bugünkü eğitim sistemimiz ve onun eriştiği düzey çok daha farklı olacaktı. Özellikle toplumun yaratıcı gücünü arttırmada eğitimin etkin bir araç olduğu görüşü tartışma götürmez bir gerçektir.

Eğitim planlaması konusuna ülkemizde daha önce 1961 Anayasası' nda da değinilmiş,

(7) Philip H. Coombs, Eğitim Planlaması Nedir ? (Ankara : MEB, 1973)

(8) Mahmut Adam, Eğitim Planlaması 2. Beski (Ankara : AEğitim Fakültesi, 1981, 34.s.

(9) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967 (Ankara Başbakanlık Neğriyat ve Mdvvenat Genel Müdürlüğü, 1962). 117.s.

ancak yükseköğretimi planlama konusu Anayasa' da ilk kez 1982' de ele alınmış ve Türkiye' de yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlama görevi Yükseköğretim Kurulu' na verilmiştir. İlgili Anayasa maddesi aşağıda sunulmuştur:

" Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur."(10)

Sadece yükseköğretim kurumlarının öğretimi değil, öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için de planlama yapma görevi bu kuruma verilmiştir. Nitelikli araştırma yapabilme koşullarının sağlanması ile araştırmacı niteliğini taşıyabilecek öğretim elemanlarının yetiştirilmesi ve yetişen elemanların ise maddi karşılığı daha yüksek olan kurumları tercih etmemesi için ne yapılması gerektiği konularında yapıcı çalışmalar, bugün için, ne yazık ki yeterli düzeye erişememiştir.

Etkin bir yükseköğretim planlaması için ne yapılmalıdır ?

* Ülkenin araştırma, bilim, teknoloji yapısı; ekonomik, kültürel, siyasal yapı; toplumun kalkınma gereksinimleri; eğitimin yöneldiği hedefler ve tüm bu oluşumları yönlendirecek etkin bir enformasyon sistemi için gerekli koşullar saptanmalı ve herbiri aralarındaki etkileşim gözardı edilmeksizin, rasyonel biçimde değerlendirilmelidir.

* Bu çalışmayı titizlikle ve en akılcı biçimde ele alıp, ülke koşullarına en uygun hedefleri belirleyecek ve bu çalışmanın sürekliliğini sağlayacak, bilgili, kararlı ve eğitici olma heyecanını taşıyan kişilerden kurulu bir insan grubu oluşturulmalıdır. Bu grupta sadece öğretmenler değil, toplum ve insanla ilgili tüm bilim adamlarının, düşünürlerin birlikteliği sağlanmalıdır. Zira belirlenecek hedef ve ilkelerin kullanılabilirliği toplum ve toplumu oluşturan insanların yapısına bağlıdır.

* Planlama ve insan gücü için toplanacak bilginin belirlenmesi ardından alt yapıya ilişkin diğer unsurların oluşumu sağlanmalıdır. Ülkede yükseköğretim kurumlarının dağılımını, barındırdığı öğretim elemanı ve öğrencilerin sayısını ve niteliğini gösteren istatistikleri veriler, gerçekte gereksinim duyulan standartlarla karşılaştırılmalıdır. Bu verilerin, gerçekleri yansıtmaması, çalışmanın verimliliğini arttıracaktır.

* Bilgi, emek ve ilginin zamanla yoğrulduğu bu çalışma sonunda belirlenecek hedeflerin eyleme dönüştürülebilmesi için yaptırım gücü olan bir yasanın varlığına gereksinim vardır.

* Diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yükseköğretim planlaması konusundaki uygulamaları, kullandıkları veri kaynakları, ancak örnek olması açısından değerlendirilmelidir.

* Tüm yükseköğretim kurumları sistem yaklaşımı ile değerlendirilmeli, herbirinin amaçları ve aralarındaki etkileşim gözönüne alınmalıdır. Amaç, hedef ve ilkelerin öncelik sırası belirlenmelidir.

* Tüm bu oluşumların hızı, süre ile birlikte ivmelendirilmelidir. Çünkü oluşumun ne kadar zaman alacağını ortaya konması ve hangi zaman aralıklarıyla gözden geçirilmesi gerektiğinin bilinmesi, planın dinamikliğini ve niteliğini korumak açısından çok önemlidir.

* Planlama ile alınacak kararların, kesintisiz biçimde uygulama alanına akışı için ne kadar para harcanması gerektiği tespit edilmelidir.

* Üniversitede edinilen teorik bilginin öğrencilerce ve öğretim elemanlarınca yaşantuya aktarılabilmesi için, uygulamaya yönelik program hazırlanarak, diğer kurumlarla işbirliği çalışmaları ve okul-uygulama ortamı' etkileşimi sağlanmalıdır.

*Planı onaylayacak olan üst birime yükseköğretimin amaç ve işlevleri ile toplum için etkinliği vurgulanmalıdır. Bunun için planda yer alacak birkaç güçlü fikir üzerinde tartışarak üst yönetimin onayının alınması, devletin konuya yaklaşımını etkileyecektir.

Yaşadığımız yüzyılda belki en çok gözardı edilen, hatta bazılarınca umarsızca horlanan İNSAN' a; onun özlemlerine, duygularına yakışır, eğitim, bu sevgili yaratığın hakkıdır. Varlığını sürdürmesi için bu hak ona doyusya tatırılmalıdır.

Kütüphanecilik Eğitimi Planlaması :

Hızla değişen dünya, bilgi birikimindeki yoğunlaşma ve gittikçe mekanikleşen bilgi ortamında toplumun yeni gelişmelere yaklaşımını, algılama düzeyini ve uyumunu sağlıklı kılabilmek için, eğitim sadece okul ya da üniversite ile sınırlı kalmamalı, özellikle yaşamla psikolojik uyumunu olası kılabilmek için, tüm bireyler bilgilendirilmelidir. Bu bilgilendirme işlevinde bilgi ile insan arasında iletken görevinde olan kütüphanecinin, günü yaşayan ve gelecek için uyumluluğu zamanında yakalayabilen yaratıcı niteliği taşıyabilmesi için, aldığı eğitimin de çağdaş ölçütlere dayanması gerekmektedir. Eğitimin çağdaşlığını ise ancak planlama çalışması olası kılacaktır.

Kütüphanecilik eğitimi planlamasında üzerinde önemle durulması gereken şey, konunun sistem yaklaşımı ile ele alınarak sistemin temel amaçları ile alt sistemlerin yöneldiği hedeflerin bağdaştırılmasıdır. Günün koşulları ile sunduğu hizmet türü sürekli değişime uğrayan kütüphanelere, gereksinim duyulan sayı ve nitelikte insangücünü yetiştirebilmek için eğitimi süreli aralıklarla gözden geçirme ve düzen verme, hizmetin -dolayısıyla ülkede bilimsel, kültürel, sosyal, ekonomik, siyasal faaliyetlerin-etkinliğini arttıracaktır.

Eğitime düzen verme hem görüş hem de hedefdir. Bu görüşe göre arşivist, kütüphaneci ve enformasyon uzmanlarının herbiri için eğitimin düzenlenmesinde, şartlar mümkün olduğu ölçüde tüm genel unsurları ile gözönüne alınmalıdır. Eğitime yön vermede hedef ne olursa olsun, bu koşul sağlanmalıdır. (11)

Özellikle ülkenin bilim, kültür, eğitim politikaları çok iyi değerlendirilmeli ve uygulamaya yönelik olarak da toplum üzerindeki etkileri gözlemlenmelidir. Örneğin eğitimin yöneldiği hedeflerden farklı algılama yeteneğine sahip kişileri buldukları düzeyden bir üst basamağa çıkararak kendileri ve çevresi için optimum düzeyde yararlı kılmak, kütüphanecilik eğitimi planlamasında da gözönünde bulundurulması gereken etmenlerdendir.

" Bilimsel çalışmanın metodları, tek tek araştırmalara yardımcı olan iş bölümleri, tıpkı teknikte kullanılan belli aletlere benzerler. Onlar da aynı şekilde insan kusurlarına çare bulmakla, ona destek olmakla, bizim tabiatın getirdiğimiz güçlere yardımcı güçler sağlamakla görevlidirler ve amaçları şudur : Farklı zekalara bir çeşit ölçü birimi yaratmak ve mesela orta dereceden bir zekayı bir üst basamağa yükseltmek. Bir benzetme yaparsak şöyle diyebiliriz : Nasıl belirli silahlar zayıf ve narin yapılı bir kimseye, kuvvetli ve iriyarı rakibi karşısında bir savunma gücü veriyorsa, bunlar da tıpkı bunun gibi herkese vücutça eşit güç sağlayacaktır. (12)

(11) Yves Courrier, " Harmonization of Education and Training : Theoretical and Practical Reflections, " IFLA Journal, 14.3 (1988) 231-238.

(12) Marc Antoine, Mukayeseli Eğitim Üzerine Bir Esrin İlk Taslağı. Çev. Kemal Aytac (Ankara : AÜ. DTCF, 1971) 21.s.

ABD' de enformasyon bilimi programları belli disiplin ve mesleklerle yapılan işbirliği ile geliştirilmektedir. Enformasyon bilimi eğitim programları; kütüphanecilik, işletme, iletişim, tıp ve sağlık, mühendislik, bilgisayar bilimi, veri işlem ve kimya gibi kalabalık bir çalışma alanına yönelmektedir. (13)

Bilgi ihtiyacının incelenmesi, çözümlerin gözden geçirilmesi ve toplumun bütün sektörlerine bilgi sağlamak için hukuki ve kurumsal bir çerçeve geliştirilmesi bir ülkenin ulusal bilgi politikasının hedefidir. Var olan çerçeve gözönünde bulundurulmalı ve bu kurumsal çerçeve biçimlendirilmelidir. Bundan dolayı ulusal politika ve bunu oluşturan öğeler, geleceğin arşivcileri, kütüphanecileri ve enformasyon uzmanlarının öğrenimleri sırasında bile kendilerini bağlı oldukları kurumlarla ilişkili görmelerine yardımcı olacaktır. Ve mesleki gelişimde kendi sorumluluklarını hissetmelerini sağlayacaktır. (14)

" Birçok meslekte olduğu gibi, kütüphanecilikte de teknolojinin gelişmesi yetişmiş elemanları etkilemektedir. Bir zamanlar dört yıllık bir eğitim yaşam boyu bir kariyer için yeterliyen bu durum giderek geçerliliğini yitirmektedir. 20-30 hatta 40 yıl önce verilen meslek eğitimi bugünkü teknolojik gelişmelere cevap vermekten giderek uzaklaşmaktadır. Gurnsey, eğer teknik bir meslek olduğumuzu savunuyorsak ve ciddiye alınmak istiyorsak 25 yaşlarında kütüphanecilik okulundan mezun olmuş bir kimsenin bütün çalışma yaşamı boyunca hiç bilgisini yenilemeden bu meslekte " idare edebileceğini" düşünemeyeceğimiz gerçeğini vurgulamaktadır. Bu sorunun çözümü ise, " sürekli eğitim" dir. (15)

Sürekli eğitimin oluşumu için de kütüphanecilik okulları ile bilginin eyleme dönüştürüldüğü, bilgi yayma işlevini gören kurumların işbirliği gerekmektedir. Uygulayıcıların yeni bilgiye erişim için kuramcılara gereksinimi olduğu gibi kuramcılarının da bilgiyi ileten, iletim yoluyla yaşatan uygulayıcılara gereksinimi vardır.

Araştırma faaliyetlerine yön vermede sunduğu hizmetle etkin rol oynayan kütüphanecilerin, eğitimde araştırma yöntemleri öğretisini kavrayabilmeleri için konuyla ilgili çalışma, eğitim programlarında yer almalıdır.

Uzun üniversite yaşamı, yüksek lisans ve doktora düzeyi için araştırma yöntemlerinin eğitim için gereksinimi gittikçe artmaktadır. Tarihi araştırmadan bilgisayar uygulamasına kadar tüm derinlemesine bilgi sağlayan yöntemlerin kullanımı ile, oluşabilecek karsarsızlıklar ortadan kaldırılır. (16)

Çağdaş kütüphanecilik eğitiminin sağlanmasında bir diğer önemli nokta, arşivist, kütüphaneci ve enformasyon uzmanı için geliştirilen programlar arasında mutlaka bir iletişimin varolması gerekliliğidir. Enformasyon uzmanlığının her bir alanı, genelde eğitimin ilerleme düzeyinin ne olacağına kesin olarak karar vermek, elde mevcut kaynakların önemini dikkate almak, çalışma biçimini işlevine uygun olarak önceden belirlemek zorundadır. (17)

Bilgi teknolojisindeki gelişmeler, kütüphanelerin hizmet sunuş biçimlerini etkilemektedir. Ancak etkilenme kanımızca olumsuz değil olumlu yönde olmuştur. Çünkü dikkatli çalışma ve özeni gerektirdiği için zaman alıcı olan teknik hizmetlerin otomasyonla çözümlenmesi, kütüphanecilerin zamanlarını kullanıcı için yoğunlaştırmalarını olası kılmıştır. Böylece kullanıcının ve gereksinim duyduğu bilginin niteliği üzerinde özlemi duyulan çalışma ortamı sağlanmıştır. Marthaler bu bakış açımızı destekleyici görüşlerini aşağıda verildiği biçimde özetlemiş ve modüler bir eğitim programı sunmuştur. Kütüphanecilik eğitimi için program geliştirmede bu yaklaşım noktaları örnek alınarak değerlendirilebilir.

(13) Glynn Harmon, " Information Science Education and Training, " ASIS. II (1976), 347, 380.

(14) Courier, ön. ver., 234.s.

(15) J.Gurnsey, The Information Professions in the Electronic Age (London : LA, 1985) " Yaşar Tonca, " Kütüphanecilik Eğitiminde Gelişmeler ve Türkiye, " Kütüphaneciliğimiz Üzerine Görüşler 1987 (Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 1987) 89.s.

(16) Courier, ön. ver., 234.s.

(17) Courier, ön. ver., 234.s.

Enformasyon teknolojisi, bilgiyi alma ve kullanma biçimini bütünüyle değiştirdi. Ancak bu, kütüphanenin fonksiyonunu herhangi bir biçimde azalttığı anlamına gelmez. Bilgi hangi biçimde kaydedilirse edilsin bu yüzyılın sonunda belki önceki yıllara oranla toplumda çok daha önemli rol oynayacaktır. Ama bu durumu kaybetmek istemiyorsak, bakış biçimimizde bazı esaslı düzeltmelere ve etkin meslek eğitimine gereksinim duyacağız. Enformasyon teknolojisi ile üst yönetim arasında ilişki kurma, enformasyon uzmanları için ileri teknikleri kullanma, yaratıcı ruh ve canlılıkla görevlerini yapma olanakları sağlanmalıdır. Bu hedeflere yönelik hazırlanan modüler eğitim programında üzerinde tartışılan konular şu başlıkları taşımaktadır. (18)

Enformasyon Yönetimi :

Toplumda bilginin rolü, bilgi pazarı, bilgi hizmetlerinin gerekliliğini göstermede aracı ; yönetim aracı olarak bilgi, bir işletme için bilgi politikasına duyulan gereksinim; bilgi hizmetlerinin başlıca hedefleri, bilginin optimum düzeyde izlenimi; kitle iletişimi, materyal çoğaltma; kullanıcı eğitimi-bilgi pazarlama; kullanıcı gereksinimlerini tespitte yöntem, örnek, teknikler, sistem analizi, feed-back'lerin kullanımı, kullanıcı davranışları; bilgi ağları, işbirliği, standartlaşma; ekonomik bedel, bilgi gereksinimlerini karşılayacak işlevsel bütçenin sunulması, bilgisizliğin maliyeti.

Enformasyon Teknikleri :

Sınıflama ve indeksleme bilginin düzenlenmesi, özel materyal, formüller, yasalar, patentler, ses kayıtları, teknik çizimler, müze koleksiyonu, personel kayıtları, ticari yazışmalar vb. kayıtların kullanıma sunulmasına yönelik işlemler; erişim için bilgi taşıyıcılarının düzenlenmesi; içerik analizi ve kataloglama.

Sistem Analizi :

Sistem analizine giriş; ağ, iletişim teknolojisi; veri sağlama; enformasyon teorisi; 'flow-chart' (akış çizelgesi) ve karar tabloları, farklı flow-chart teknikleri; doküman verme ve kontrol; tarama stratejisi, SDI (Seçmeli Bilgi Yayımları) ; ağ analizi; harf dizimi, yanlış düzeltme; otomatik metin hazırlama; problem çözümü, yaratıcılık, yenilik.

Sunulan bu yaklaşım noktalarına ek olarak, Dean'ın değindiği üzere, kütüphaneciliğin disiplinlerarası ilişkili olması niteliği ile eğitim programı tasarlanırken, ilgili teknik ve kuramlarla birlikte bir bütün olarak ele alınması (19) gerçeği üzerinde de durulmalıdır.

Kütüphanecilik bu yüzden sadece bir hizmet değildir, törel değerleri de çağnştırır. Bu insani bakış açısı, kütüphanecinin öğreniminde işlenmeli, mesleki öğreniminde öncelikle kavratılmalıdır. (20)

Yukarıda değinilen noktalardan başka, kütüphanecilik okulunun amaçlarını dikkate alarak oluşturulacak planlamada kurumun kaynaklarının değerlendirilmesi gerekir. Personel, öğrenci, materyal, donanım ve fiziksel ortam, birim politikasını en yüksek derecede etkileyecek biçimde düzenlenmelidir. Kurumun yapısından başka, bölümlerde yetki ve görev dağılımını, işbölümünün dağılımını gösteren hiyerarşik yapı da dikkate alınmalıdır. (21)

Kurum düzeninin yönlendirilmesinde aynı derecede önemli olan şey feed-back' tir. Planlama ve kontrol arasında birbirini tamamlayan bir bütünlük vardır. Her iki unsur da aynı ölçüde gözönüne alınmazsa, kütüphanecilik okulu başarılı bir gelişim sağlayamaz. (22)

Kütüphanecilik okullarında çeşitli eğitim düzeylerini yansıtan programın düzenlenmesinde, dersler 3 biçimde şekillendirilebilir: (23)

(18) Marc P. Marthaler, " Training Requirements for Future Information Workers, " Unesco Bull. Libr. XXVIII, 6 (1974), 315-320.

(19) John Dean, Planning Library Programmes London : Andre Deutsch, 1972, 19. p.

(20) Aynı, 20-21

(21) John Dean, Planning Library Education Programmes London : Andre Deutsch, 1972,38. p. Biri küçük diğeri büyük olmak üzere iki kütüphane okulunun organizasyon yapısı için birz. kaynağın 36. 37. sayfaları.

(22) Aynı, 41. s.

(23) Aynı, 67-74. s.

" Temel mesleki dersler

" Yarı mesleki dersler

" Mesleki eğitim sonrası dersleri

Temel dersler 5 ana başlığa ayrılabilir :

1. Esaslar : İletişim işleminde kütüphaneciliğin etkinliği. Bilgi iletişimi, önemi, kullanımında toplum için kütüphanenin yeri ve amaçları.

2. Bibliyografik kaynaklar

3. Bilgi/belgeye erişimin düzenlenmesi : Temel kataloglama ve sınıflama bilgisi ile kütüphane katalogları ve sistematik bibliyografyaların düzenlenmesi. Ve tüm erişim/kullanım kaynaklarında bilgisayar uygulaması.

4. Yönetim

5. Kütüphane türlerine göre uzmanlaşma

Kullanıcının davranış biçimi

Okuması olmayanlar ve yeni okuyanlar için hizmet

Kütüphane dernekleri

Karşılaştırmalı kütüphanecilik

Tarihsel ve çözümsel bibliyografya

Görsel/işitsel materyal

Çoğaltma

Ulusal bibliyografya

Bilgi erişim sistemleri

Kütüphanelerarası işbirliği

Kütüphane mimarisi

Arşiv yönetimi

Yarı mesleki dersler

Bibliyografik temel, temel oryantasyon, rutin tekniklerin öğrenimine yönelik dersler.

Üzerinde durulan noktalar, kütüphanelerin genel olarak amaçlarını anlamaya yönelik yeterli miktarda bilgi, kütüphanelerin günlük çalışmaları, kütüphaneler ile diğer kurumlar arasındaki ilişki.

Mesleki eğitim sonrası dersler:

Aşağıdaki iki biçimden birine yönelir :

*Bir araştırma programı ile birlikte yürütülen çalışma dersleri.

*Belirli zamanlarda yapılan değerlendirme

İlk yöntemde üzerinde durulan nokta araştırma unsuru, tez hazırlama ve savunmasına yöneliktir.

İkinci tür eğitim : Kütüphanecilik, enformasyon bilimi, enformasyon teknolojisi, bibliyoterapi, görsel-işitsel hizmetler, kütüphane araştırmalarına bağlı olarak gittikçe artan gelişmelerle, meslek için en iyi hizmeti sunabilecek uzmanların yetiştirilmesine yönelik eğitim programı.

Yöntem :

Kütüphanecilik öğreniminde yöntem geliştirmede, diğer disiplinlerdeki

özellikle de eğitim alanındaki gelişmeler önemli rol oynamakta ve etkilemektedir. Uzun zamandır kütüphane okullarında sınıfta işitsel iletişimle gerçekleşen dersler, son on yılda sözsöz ve işitsel eğitime önem vermektedir.

Öğrenme yöntemleri :

Öğrenme yöntemleri şu başlıklarda sınıflanabilir :

1. Konferanslar

2. Seminerler

3. Az öğrencili tartışma dersleri

4. Uygulamalı çalışma

5. Alan çalışması : Kütüphanecilik eğitiminde alan çalışması çok önemli rol oynamaktadır. Derslerde verilen teorik giriş yanında güncel görünümü ve çalışmalarını izlemek üzere her tip kütüphanenin, kitabevinin, yayınevının, matbaanın ve arşiv merkezlerinin düzenli olarak ziyaretleri sağlanmalıdır.

6. Sorunlara yönelik çalışmalar

7. İş dağılımı : Personel yönetimi, yönetimin çeşitli yönlerine ilişkin dersler.

8. Sözel sınav

9. Yazılı sınav(24)

Hem kütüphane eğitiminin hem de kütüphane sistemlerinin birbiriyle ilişkili olarak ve ulusal düzeyde tüm eğitim programları gözönünde bulundurularak planlanması gerekir.

Kütüphanenin ve çekirdeğinde taşıdığı bilginin toplum, insan ve doğa için önemi her birey için vurgulanmalıdır. Kütüphanecilik, varoluş nedeni ve işlevleri buzdağı misali üçte ikisinin su altında kalması ancak üçte birinin görünmesi yaklaşımından vazgeçip, bilgi ve insan için verilen tüm çabalar anlatılmalıdır. Bu yazıda kütüphanecilik eğitiminin planlanması için sunulan görüşlerin ve uygulamaların ülkemiz için kullanımı, tartışma konusu olabilir. Ancak kütüphanecilik ve bilgi iletimi kavramında gözle görülür büyüme ve gelişme var. Kütüphanenin varoluş amacı ve yöneldiği hedefler, ufak değişikliklerle başından beri aynı gelişim, hizmet sunma biçiminde ve giderek makineleşen dünyada insana yeniden ulaşma çabasında. Öyleyse uygulanabilir ya da uygulanması zor olacağı düşünülen gerçeklerin oluşumu çabası da yine biz kütüphanecilerin görevi; bilişimcilerin ya da enformatikçilerin değil.